

УГОЛОВНОЕ ПРАВО И КРИМИНОЛОГИЯ

Виноградов А. Б.

МІСЦЕ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ В СИСТЕМІ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Питання пошуку оптимальних заходів протидії злочинності залишається сьогодні одним з актуальних питань. Свідченням цього є запровадження раніш невідомого кримінальному законодавству інституту звільнення від покарання з випробуванням, який прийшов на зміну раніш існуючим умовному засудженню та відстрочки виконання покарання [1, с. 264].

Питанням зазначеного вище виду звільнення від відбування покарання присвячені роботи багатьох вчених, серед яких можна виділити Ю.В. Бауліна, І.М. Гальперина, М.А. Тельфера, Г.А. Кригера, В.А. Ломако, Ю.М. Ткачевського, М.І. Якубовича та інших. Але, не зважаючи на існуючі публікації, залишається багато дискусійних питань, що стосуються інституту звільнення від відбування покарання, зокрема, звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Метою нашої роботи є дослідження місця такого виду звільнення від відбування покарання, як звільнення від відбування покарання з випробуванням у системі заходів кримінальної відповідальності.

Слід зазначити, одним з перших, з'явився погляд на умовний осуд як на самостійний вид покарання, що передбачалося у Кримінальному кодексі (далі – КК) УРСР 1922 р. Ця точка зору в даний час не має стільки прихильників як під час дії вказаного кодексу, що передбачав умовний осуд як самостійний вид покарання [2, с. 24]. Але і зараз деякі юристи розглядають зазначений вид звільнення, як окремий вид покарання [3, с. 391].

На нашу думку, цей помилковий погляд визначений тим, що вказаний вид звільнення розміщений законодавцем у розділ XII КК України “Звільнення від покарання та його відбування”. Але ми вважаємо, що безпеліційним є той факт, що засуджена особа може бути звільнена від відбування покарання лише після призначення йому судом покарання, отже, звільнення, ні яким чином не може розглядатися в якості окремого покарання.

Зв'язок вказаного виду звільнення з покаранням, що виявляється в тому, що воно цілком забезпечує мети покарання і містить елемент примусу, – недостатній аргумент на користь того, що звільнення від відбування покарання з випробуванням є одним з видів покарання.

Звільнення від відбування покарання з випробуванням спрямоване на досягнення цілей покарання не тому, що є окремим його видом. Його застосування можливо тільки в тому випадку, якщо суд вважає, що цілі призначеного їм покарання можуть бути досягнуті без його реального виконання. В цьому випадку, вірною є думка, В.А. Ломако, який з приводу досягнення цілей покарання зазначає, що: “на-

чинається и в определенной степни достигается ... еще до исполнения наказания, уже с момента его назначения” [4, с. 15].

Не можна розглядати звільнення від відбування покарання з випробуванням як вид покарання і через його спряженість з визначеними елементами примуса (наприклад: контроль за особою, яка знаходиться на іспитовому строку, накладення на нього судом деяких обов’язків). Цей примус, як правильно відзначає Ю. Ткачевський, “вне наказания” [5, с. 33].

Також, на нашу думку, не вірним є положення стосовно того, що звільнення від відбування покарання з випробування є специфічною формою звільнення від реального відбування призначеного покарання. Ми вважаємо, що вказаний вид звільнення не можна зводити до звільнення від покарання, незважаючи на те, що в ньому дійсно утримуються його ознаки. При звільненні від відбування покарання з випробуванням, крім основного, суд може призначити додатковий вид або додаткові види покарання, що підлягають реальному, тобто безумовному виконанню, що передбачене ст. 77 КК України [6, с. 35].

Не можна визнати звільнення від відбування покарання з випробуванням звільненням від покарання ще і тому, що, застосовуючи його, суд не може цілком гарантувати подальшу бездоганну поведінку засудженого. Він лише припускає таку поведінку і тому допускає можливість настання кожного з наслідків – реального застосування призначеного покарання або його незастосування до засудженого, розраховуючи при цьому на те, що це звільнення зробить певний вплив. Тому звільнення від покарання – це лише один з можливих правових наслідків застосування вказаної норми, що саме по собі не розкриває його юридичної природи.

Крім того, необхідно зауважити, що якби звільнення від відбування покарання з випробуванням являлося звільненням від покарання, то при вчиненні засудженим протягом іспитового строку іншого злочину не могло б бути підставою наявності сукупності вироків і призначення остаточного покарання за принципом часткового або повного складання покарань (ч. 3 ст. 78 КК України) [6, с. 37].

Ми вважаємо, що слушною також є думка російського вченого В.Н. Петрашева, який визначає інститут умовного засудження в якості особливого порядку призначення покарання поєднане з особливим порядком його виконання [7, с. 449]. Однак, аналізуючи чинне кримінальне законодавство України, можна дійти висновку, що і ця думка має свої слабкі сторони. Вона не враховує той факт, що звільнення від відбування покарання з випробуванням застосовується відповідно у відношенні основного покарання, і той факт, що питання про застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням встає вже після призначення судом покарання в звичайному порядку.

З усіх існуючих точок зору, ми вважаємо, найбільш вірними є думки авторів, які зазначають, що вказаний вид звільнення є мірою або формою реалізації кримінальної відповідальності за вчинений злочин [8, с. 162]. Вважаємо за доцільне коротко розглянути поняття “кримінальна відповідальність”.

В теорії кримінального права існує безліч різних визначень кримінальної відповідальності, жодне з яких не є загальновизнаним. Деякі вчені зводять сутність кримінальної відповідальності до покарання, а її границі і зміст ототожнюють

відповідно з межами виконання і змістом кримінального покарання. В даний час ця точка зору цілком обґрунтовано критикується багатьма вченими, тому що за змістом діючого кримінального законодавства поняття “кримінальна відповідальність” і “покарання” хоча і близькі, але не тотожні, крім того, кримінальна відповідальність первинна стосовно покарання і ширше його за об’ємом.

Інша група авторів характеризує кримінальну відповідальність як заснований на нормах кримінального права обов’язок особи, що вчинила злочин, зазнати несприятливі наслідки у виді осуду і покарання [9, с. 372; 10, 26]. Ця концепція також була піддана критиці. Головним аргументом противників цієї теорії була та обставина, що обов’язок зазнати заходи кримінально-правового впливу, який виникає в момент вчинення злочину, ще не є реальним зазнаванням вказаних несприятливих наслідків, а отже, він ще не є кримінальною відповідальністю. В тому випадку, якщо злочин не розкритий і злочинець не встановлений, а також в силу інших обставин, передбачений кримінальним законом обов’язок винного зазнати несприятливі наслідки може залишитися нереалізованою. Кримінальна відповідальність виникає лише у зв’язку з фактичною реалізацією вказаного обов’язку винного – в момент вчинення злочину, як вважають окремі автори [11, с. 56] або в момент набрання широком чинності, як вважають інші [12, с. 292 – 293].

На нашу думку, кримінальна відповідальність – це виражений в судовому вироку і заснований на кримінальному законі осуд особи, винної у вчиненні злочину, що супроводжується, як правило, призначенням покарання, наявністю судимості, а також фактичним зазнаванням позбавлень і право обмежень, виконанням встановлених законом зобов’язань.

В підтвердження вказаної точки зору необхідно зазначити, що кримінальна відповідальність при звільненні від покарання з випробуванням реалізується як за допомогою винесення судом обвинувального вироку, засудження винного та призначення йому покарання, так і за допомогою обмеження прав і свобод винної особи, покладення на нього судом певних обов’язків, встановлення контролю за його поведінкою та наявністю загрози застосування призначеного покарання впродовж всього іспитового строку.

Специфічними рисами цього виду звільнення від відбування покарання, на підставі яких він відрізняється від покарання можна визначити:

при такому виді звільнення в обов’язковому порядку призначається один з основних видів покарання, вичерпний перелік яких зазначений у ст. 51 КК України. Призначене судом покарання вважається умовним лише через те, що впродовж іспитового строку особа повинна виправдати зроблену їй довіру. При певних диференційованих обставинах, вказаних у кримінальному законі, суд повинен постановити про реальне відбуття призначеного покарання;

суд встановлює іспитовий строк, впродовж якого засуджений повинен доказати своє виправлення, виконуючи покладені на нього певні обов’язки.

Таким чином, звільнення від відбування покарання з випробуванням являється заходом кримінальною відповідальності, який призначається після призначення покарання у випадках, передбачених законом.

На підставі вищевказаного, на нашу думку, звільнення від відбування покарання з випробуванням являється заходом кримінальної відповідальності, який заключається в особливому порядку її реалізації шляхом призначення основного покарання, яке умовно не відбувається і здійснення кримінально-правового впливу з метою виправлення засудженого в умовах контролю за його поведінкою впродовж іспитового строку.

Список джерел та літератури:

1. Книженко О.О. Историчні витоки звільнення від відбування покарання з випробуванням // Вісник ХНУВС. – 2005. – № 31. – С. 264 – 270.
2. Уголовный кодекс УССР с изменениями и дополнениями по 1-ое июня 1924 года. – Х.: Юридическое издательство Наркомюста УССР, 1924. – 102 с.
3. Смирнова Н.Н. Уголовное право: Учебник. – СПб, 1998. – 654 с.
4. Ломачко В.А. Применение условного осуждения. – Х., 1976. – 128 с.
5. Ткачевський Ю. Юридическая природа условного осуждения // Уголовное право. – 1999. – № 1. – С. 33 – 36.
6. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001р. – Х.: Одисей, 2001 р. – 255 с.
7. Уголовное право. Общая часть: Учебник. / Под ред. В.Н. Петрашева. – М., 1998. – 638 с.
8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. Мельника М. І., Хавронюка М. І. – К.: Атіка, 2003. – 1056 с.
9. Гришук В. Поняття, види, підстави, форми і стадії реалізації кримінальної відповідальності // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні. Матеріали X регіональної науково-практичної конференції (5 – 6 лютого 2004 р.). – Львів, 2004. – С. 371 – 374.
10. Кримінальне право України. Загальна частина / Під ред. Бажанова М. І., Сташиса В. В., Тація В. Я. – Київ – Харків: Юриком Інтер – Право, 2002 р. – 414 с.
11. Уголовная ответственность. Общая часть: Учебник / Под ред. А.И. Рарога. – М., 1997. – 432 с.
12. Уголовная ответственность. Общая часть: Учебник / Под ред. Н.И. Ветрова, Ю.И. Ляпунова. – М., 1997. – 456 с.

Поступила в редакцию: 18.12.2006 г.